

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Masaryk a český pozitivismus

Tereza Hančarová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Filozofie

Studijní obor Filozofie

Bakalářská práce

Masaryk a český pozitivismus

Tereza Hančarová

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph. D., za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a hlavně za trpělivost a ochotu.

Děkuji také své rodině za veškerou podporu během celého studia.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK.....	8
1.1 MASARYK FILOSOF.....	9
2. ČESKÝ POZITIVISMUS.....	14
2.1 KONEC HERBARTISMU A POČÁTEK ČESKÉHO POZITIVISMU	15
2.2 VRCHOLNÉ OBDOBÍ ČESKÉHO POZITIVISMU.....	16
2.3 ROZPAD ČESKÉHO POZITIVISMU A POKUSY O JEHO OBNOVU.....	21
3. MASARYKŮV NÁZOR NA POZITIVISMUS.....	24
3.1 JOHN STUART MILL	25
3.2 POZITIVISMUS AUGUSTA COMTA	26
3.2.1 COMTE, MASARYK A POZITIVISMUS.....	27
3.2.2 POSTAVENÍ ŽEN A MUŽŮ.....	28
4. REAKCE NA MASARYKOVO FILOSOFICKÉ STANOVISKO	30
4.1 POZITIVISTÉ	30
4.2 IDEALISTÉ	35
4.3 EMANUEL RÁDL.....	38
ZÁVĚR	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	42
RESUMÉ	45

Úvod

Pozitivismus nepochybně patřil mezi nejvlivnější směry devatenáctého století v celé Evropě. Úkolem tohoto směru bylo vyvarovat se všem nejistým informacím a zaměřit se pouze na takové znalosti, které vycházejí ze zaručených, ověřitelných faktů. To znamená, že se postavil proti metafyzice a dalším filosofickým disciplínám, které nemůžou své učení nijak dokázat; základem mu byla věda. V českých zemích se objevil na konci devatenáctého a v první polovině dvacátého. Pozitivismus ovšem není jediný směr, který měl v české filosofii této doby „hlavní roli“ – kromě něj tu byl ještě idealismus. A oba tyto směry můžeme najít i ve spojitosti s Masarykem; tím je myšleno jeho sklon k vědeckosti a současně jeho důraz na náboženskou víru.

Pozitivisté se zaměřovali na Masarykovo pojetí vědecké filosofie, a to i přes fakt, že sám tento směr odmítal. Toto jeho učení chápali jako snahu o celkový světový názor, postavení se proti nevyzpytatelným úvahám metafyziky, i s ohledem na psychologii a sociologii. Hlavním zastáncem této pozice byl bezpochyby František Krejčí, představitel vrcholného období českého pozitivismu.

Proti pozitivistům se stavěli idealisté, podle kterých pozitivismus kvůli zavrnutí metafyziky nemůže splnit požadavky na filosofii. Příkladem je František Mareš nebo hlavní představitelé časopisu *Ruch filosofický*, Ferdinand Pelikán a Karel Vorovka.

K tomu ještě můžeme dodat, že zatímco se někteří myslitelé zabývali Masarykovo pojetím vědy, další se zajímali o jeho koncept náboženství, jako kupříkladu Emanuel Rádl.

Hlavním cílem této práce je tedy ukázat, že i přes Masarykovo zavrnutí pozitivistického učení můžeme stále vidět, že byl český pozitivismus tímto filosofem ovlivněn. Postup, jímž se budu snažit dosáhnout tohoto cíle, spočívá v tom, že se nejdříve zaměřím na Masarykovu filosofii. Všechny Masarykovy filosofické myšlenky jsou podle mého názoru zajímavé – tato práce se však bude soustředit především na jeho pojetí etiky a filosofie náboženství. Důvodem je to, že jeho filosofický rozhled je široký a s ohledem na daný rozsah práce by nebylo možné pojmout všechny jeho myšlenky.

Dále se budu věnovat samotnému českému pozitivismu. Pro porozumění tomuto směru je však třeba nahlédnout také do pozitivismu evropského, který se zrodil z myšlenek Augusta Comta.

Po tomto shrnutí chci přejít k objasnění Masarykova vztahu k pozitivismu, a vztahu opačného, tj. vztahu pozitivismu – českého pozitivismu – k Masarykovi. Masaryk sám se za pozitivistu nikdy nepovažoval. Tento směr podle něj nebyl dostatečný, a přesto strávil studiem jeho hlavních představitelů, Augusta Comta a Johna Stuarta Milla, spoustu času. A navíc tu stále byli takoví myslitelé, kteří ho i přes jeho odmítnutí za pozitivistu považovali.

1. Tomáš Garrigue Masaryk

Tomáš Masaryk se narodil dne 7. března 1850 v Hodoníně. Navštěvoval nižší reálné gymnázium v Hustopečích a po jeho absolvování odjel do Vídně, aby se vyučil strojnímu zámečnictví. Tuto činnost však brzy opustil a vrátil se zpět do Čejče, kde se začal zabývat kovářským řemeslem.¹

Teprve poté se začal vzdělávat na německém gymnáziu v Brně. Studium na této škole si hradil sám; policejní ředitel Anton Le Monnier si ho totiž vybral jako vychovatele pro svého syna. Tato rodina ho podporovala dokonce natolik, že když byl z brněnského gymnázia vyloučen z důvodu nekázně (odmítl povinnou zповěď), odešel společně s ní do Vídně, kde mu bylo umožněno zapsat se na Akademické gymnázium.²

Po maturitě roku 1872 nastoupil na Vídeňskou univerzitu, kde studoval obor filologie; zde se mj. setkal i s Franzem Brentanem³, předchůdcem fenomenologie Edmunda Husserla. Po dokončení studia roku 1876 doktorátem filosofie se Masaryk rozhodl cestovat. Významným pro něj byl pobyt v Německu, neboť tehdejší německá filosofie znamenala pro Masaryka nové inspirace a poznání.

Mezi jeho další „zastávky“ patřila univerzita v Lipsku⁴ (rok 1877), kde poznal Američanku Charlottu Garrigueovou, se kterou se o rok později oženil. Ještě v září téhož roku předložil Masaryk ve Vídni svou habilitační práci na téma sebevražd, která vzbudila takovou pozornost, že roku 1881 byla vydána knižně. O rok později se Masaryk rozhodl vrátit zpátky do Čech; důvodem bylo rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou část. Masaryk se tak stal jedním z významných profesorů české univerzity. „*Svou výuku příznačně zahájil Humovou skepsí a pak přešel ke svým klasikům, k Sokratovi a Platónovi – směřoval k cyklu přednášek o praktické filosofii, vedl studenty, aby dokázali filosofii užívat v konkrétním životě.*“⁵

Když však v únoru 1886 začal spor týkající se pravosti rukopisů, byl Masaryk společně s profesorem Janem Gebaurem často napadán jako „nepřítel národa“. Na obranu rukopisů se postavili i Masarykovi kolegové z pražské univerzity, např. Martin Hattala

¹ VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan, 2009, s. 419-420.

² MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. Praha: Primus, 2002, s. 12-17.

³ DAVID, Zdeněk V. Masaryk a rakouská filosofická tradice: Bolzano a Brentano. *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR. 2008, ročník 56, č. 3, s. 346.

⁴ VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*, s. 420-421.

⁵ MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*, s. 29.

či Josef Kalousek. I přes nepřízeň okolí však Masaryk svůj názor, který byl potvrzen pomocí různých analýz a chemie, neopustil. Znovu si tuto „pozici“ zopakoval při obhajobě Žida Leopolda Hilsnera, který byl obžalován z rituální vraždy Anežky Hrušové.⁶

Během následujících let se Masaryk zaměřil na sepsání knih, které mohou být označeny za katechismus politického českého myšlení. Jedná se o práce: *Česká otázka, Naše nynější krize, Otázka sociální, Jan Hus a Karel Havlíček*.⁷

Co se týče jeho politického života, mezi první Masarykovy činy nepochybně patří založení realistické strany⁸ a jeho následně zvolení jakožto poslance rakouské Říšské rady, ve které zasedal až do začátku první světové války. Když se po svém odjezdu 18. prosince 1914 do Itálie doslechl, že se v Čechách chystá jeho zatčení, zůstal v emigraci a začal organizovat zahraniční odboj. Jeho zahraniční politika dopomohla k vytvoření samostatného Československa, po jehož vzniku byl zvolen prezidentem.⁹ „*A čím se stal Masaryk, syn panského kočího, světoznámým mužem, rovným největším státníkům dnešní doby, vládcem vojsk, prezidentem republiky? Jedině vytrvalostí, vážností, nebojácností a láskou k pravdě; neměl ani peněz, ani moci, ani slavných předků, nýbrž čeho mu bylo třeba, všechno si opatřil sám a přece dokázal takovou velikou věc, že budou vždycky o něm všichni lidé mluvit a psát s největší úctou.*“¹⁰

V této funkci prezidenta zůstal Masaryk až do 14. prosince 1935, kdy abdikoval a jeho místo zaujal o čtyři dny později Edvard Beneš.

Masaryk zemřel 14. září 1937 ve věku 87 let na Lánech.

1.1 Masaryk filosof

Svou činnost na pražské univerzitě, jakožto profesor filosofie, začal Masaryk dne 16. 10. 1882 s přednáškou o Davidu Humovi, jeho skepsi a počtu pravděpodobnosti. Druhou přednášku, konanou dne 15. 11., věnoval životu a filosofii Blaise Pascala. Za jednotný

⁶ VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*, s. 421-422.

⁷ MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*, s. 41.

⁸ Tamtéž, s. 45-47.

⁹ VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*, s. 423-425.

¹⁰ RÁDL, Emanuel. *Tomáš Garrigue Masaryk: vyprávěno chlapcům*. 2. opr. vyd. Praha: Vydavatelské oddělení YMCA, 1930, s. 18-19.

rys obou těchto přednášek pak můžeme označit problém metody vědeckého poznání.¹¹ Jaroslav Opat tuto skutečnost shledal jako zásadní pro porozumění jeho vlastním filosofickým myšlenkám: „Skutečnost, že si Masaryk zvolil jako téma pro své první přednášky právě Huma a Pascala je, soudím, mimořádně důležitá pro pochopení podstaty jeho vlastní filozofie, jak tehdejší, tak i z dob pozdějších. Výklad díla obou myslitelů mu umožnil nastínit, byť jen rámcově a v krajních polohách, odvěké úsilí lidského ducha o poznání světa.“¹²

Filosofie pro Masaryka nebyla účelem - byla pro něj prostředkem k řešení problémů, s nimiž se setkával; život mu pokládal zejména otázky filosofické a nabízel i jejich řešení.¹³ „Považte, že jsem rostl z Platóna, prokousal se skepsí Humovou, subjektivismem Kantovým, učil se u Comta, Milla, Brentana a u tolika jiných - co tu je noetických otázek, které jsem si musel vyřídit!“¹⁴

Masarykovi nejde prakticky o filozofii přírody či obecné zákonitosti světa, ale o to, co se bezprostředně týká člověka - a to jak ze stránky individuální, tak i společenské;¹⁵ jde mu o samotnou lidskou osobnost a její vnitřní soulad či nesoulad, a nikoli o východiska, která dotyčný člověk zastává.¹⁶

Témata, která se z tohoto důvodu v souvislosti s Masarykem mnohokrát v meziválečné situaci zkoumala a řešila, byla především filozofie náboženství a etika.¹⁷

To, že lidé přicházejí o náboženskou víru, může mít za důsledek anarchii; jako důvod Masaryk uvedl, že nevěřící člověk je svým způsobem neucelený. A z této „neucelenosti“ pak podle něj dochází například k uskutečnění sebevraždy. Nejvyšší počet sebevražd je právě u těch národů, kde se náboženství buď nevyskytuje, nebo je

¹¹ OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T.G. Masaryk: 1882-1893 : (příspěvek k životopisu)*. Praha: Melantrich, 1990, s. 51.

¹² Tamtéž, s. 55.

¹³ GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Česká filozofie mezi dvěma světovými válkami: náčrt*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 19

¹⁴ ČAPEK, Karel, MASARYK, Tomáš Garrigue a OPELÍK, Jiří (eds). *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2013, s. 136.

¹⁵ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: [studie s ukázkami z Masarykových spisů]*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 71.

¹⁶ Tamtéž, s. 77.

¹⁷ GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Česká filozofie mezi dvěma světovými válkami: náčrt*, s. 20.

značně oslabené; jako příklad Masaryk uvedl Paříž. Naopak v Anglii nebo v Rusku je sebevražd výrazně méně.¹⁸

Moderním lidem se náboženství jeví jako věc nemoderní a zaostalá – je tudíž logické, že se proto - aspoň podle Masaryka - zajímají spíše o jiné věci než je náboženství, například o politiku. To ovšem pro Masaryka nutně neznamenalo, že by moderní věda a filosofie byly protináboženské. Jako příklad uvedl, že největší filosofové s náboženskou vírou souhlasili: Descartes, Leibniz, Pascal, Kant a další.¹⁹ To znamená, že v době, kdy lidé brali náboženství v podstatě již za překonané, Masaryk náboženství naopak vyzvedával s tvrzením, že náboženství nepomíjí, ale rozvíjí se.²⁰ Být moderní člověk tedy nutně neznamená být nenáboženský.

Samotný katolicismus bral Masaryk jako součást staré doby – doby mýtu, autoritářství, institucionalizovaného náboženství, tedy teologie. Protestantismus pro něj naopak znamenal kritický rozum, osobní víru a vědu, a tedy i filosofii. (Zde můžeme vidět i to, že se moderní svět v podstatě konstruuje od katolicismu k protestantismu.)²¹

Za důvod, proč Masaryk vystoupil z katolické církve, můžeme označit jeho názor, že by náboženství mělo být tzv. „odcírkevněno“. „*Máme důvěřovat – slovu božímu. Ano, já bych mu důvěřoval, ale to by musilo být slovo boží, ale ne slovo papežů a lidí, kteří se vydávají za vykladače a poslance boží; lidem, kteří svou neschopnost a neoprávněnost prokázali vším tím násilím duchovním a fyzickým, slepě máme důvěřovat?*“²² Ovšem skutečnost, že Masaryk protestantismus upřednostňoval před katolictvím po mravní i po náboženské stránce, ještě neznamenala, že by mu nic nevytknul; ani protestantismus podle něj pro novou dobu nestačil (nebyl dotvořený a některé své výchozí prvky převzal z katolictví).²³

Náboženství by mělo být jiné, dokonalejší – náboženství, kde by se každý mohl sjednotit s bohem sám, bez jakéhokoli prostředníka.²⁴ A na takovémto náboženství pak má být podle něj založena mravnost. „*Chci mít mravnost na náboženském základě, ale*

¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue, GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Moderní člověk a náboženství*. 2. vyd. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2000, s. 25-26.

¹⁹ Tamtéž, s. 35-36.

²⁰ POLÁK, Stanislav. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990, s. 45.

²¹ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T.G. Masaryk: problémové skici*. Brno: Doplněk, 1994, s. 134-135.

²² MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947, s. 20.

²³ Tamtéž, s. 38-39.

²⁴ MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*, s. 37.

na náboženství jiném než tom, které se oficiálně podává.“²⁵ Ovšem toto nové náboženství podle Masaryka nemá stát proti vědě.²⁶

Základem všech náboženství je pojetí věčnosti, se kterým souvisí i otázka nesmrtelnosti duše. V tomto ohledu je podle Masaryka duše stálá, nekonečná (přikláněl se k Platónovým důvodům).²⁷ Celkově mu šlo o to, že bez představy věčnosti, nesmrtelné duše a Boha je člověk jakoby morálně poškozen; ve společnosti se to ukazuje jako krize (například sebevražednost, válečné psychózy). Pro tuto krizi měl však Masaryk také řešení, kterým byla právě věčnost, nutná pro mravní zotavení člověka.²⁸ Tato věčnost souvisí s myšlenkou nesmrtelné duše; duše nesmrtelnost nezískává až po smrti člověka, je nesmrtelná už právě v této chvíli. Naším úkolem je proto udržet ji čistou a pokusit se ji prohloubit.

Na nutnost náboženské víry v životě lidí se Masaryk soustředil již ve svých prvních spisech. Své vlastní stanovisko ovšem přednesl až po uveřejnění článků *Moderní člověk a náboženství* nebo *Otázka náboženská a moderní filosofie*; soustředil se zejména na „odcírkevnění“ náboženství a stavěl se hlavně proti náboženství zjevenému. Proti tomuto pak postavil náboženství vybudované na přesvědčení a rozumu.²⁹ (To znamená, že Masaryk rozlišoval teismus na mytický a vědecký: zatímco mýtický teismus je založen na Zjevení, ve vědeckém teismu jde o to, že Bůh je jenom hypotézou.³⁰)

S Masarykovým pojetím náboženské víry souvisí i etika, která má být na víře založená, a která je podle Masaryka základem filosofie.³¹ V určitém ohledu je celé jeho etické přesvědčení spíše nábožensko-etického rázu, než aby se jednalo o čistou teorii morálky (jako byla například Comtova humanita). Jde tedy o to, že z počátku převažuje náboženský koncept, který později ustoupí etice.³² To, že je člověk oddaný náboženské víře, ještě nemusí nutně znamenat, že jeho chování bude mravné. U náboženství jde především o vztah člověka k bohu, zatímco mravnost se zaměřuje na chování jednoho

²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: Problém malého národa ; Demokratism v politice*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990, s. 56.

²⁶ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T.G. Masaryk: problémové skici*, s. 17-18.

²⁷ KRÁL, Josef. *Masaryk, filosof humanity a demokracie*. Praha: Orbis, 1947, s. 66.

²⁸ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a CHVATÍK, Ivan. *Tři studie o Masarykovi*. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 99-100.

²⁹ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha: Melantrich, 1937, s. 140.

³⁰ FAJFR, František. *Masaryk a Comte*. Kdyně: Okresní sbor osvětový, 1925, s. 43

³¹ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 97.

³² TVRDÝ, Josef. *Názory o hrdinství v životě společenském*. Praha: Václav Petr, 1940, s. 24.

člověka k druhému.³³ Jádro života každého jednotlivce podle Masarykova názoru spočívá ve společnosti; teprve s její pomocí se můžeme stát „člověkem“.³⁴ „*Být jen individuem bez svazku nějakého k individuím druhým prostě nelze. Není žádného „já“ samého o sobě.*“³⁵

Etické jednání se má opírat o cit. To ovšem neznamená, že by se měl cit stavět proti rozumu. Vzhledem k tomu, že toto cítění nemusí být vždy zřetelné, je zde nutné mu pomoci rozumem.³⁶ Podstatu mravního, etického jednání tudíž Masaryk vidí v harmonii cítění a rozumu.³⁷ A jelikož podstata života spočívá v lidském jednání, musíme brát etiku jako součást života.

Svou etiku Masaryk postavil na sociologickém základě - tím dal také název svým přednáškám: *Praktická filozofie na základě sociologie*. Na tomto východisku také plánoval později připravit svou vlastní interpretaci etiky, neboť se k jejím otázkám často navracel - žádné soustavné pojednání však nevytvořil.³⁸

³³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: Problém malého národa ; Demokratism v politice*, s. 55.

³⁴ FAJFR, František. *Masaryk a Comte*, s. 55.

³⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: Problém malého národa ; Demokratism v politice*, s. 33.

³⁶ Tamtéž, s. 60.

³⁷ Tamtéž, s. 57.

³⁸ OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T.G. Masaryk: 1882-1893 : (příspěvek k životopisu)*, s. 75.

2. Český pozitivismus

První filosofické stanovisko, které u nás získalo celonárodní formát, byl podle Jiřiny Popelové právě pozitivismus.³⁹ Kladná stránka tohoto myšlení tkvěla v pokusu nalézt - po úpadku náboženské víry – potřebné odpovědi vědeckým postupem. Naproti tomu zde byla například nouze o to zabývat se i iracionálními aspekty kultury.⁴⁰

Pozitivismus můžeme najít především ve dvou podobách, anglické a francouzské; každý směr je charakteristický tím, že se vyznačuje osobností svého tvůrce. Představitelem francouzského pozitivismu byl bezpochyby Auguste Comte; za představitele pozitivismu anglického můžeme označit Johna Stuarta Milla. Comte zastával názor, že psychologie jako samotná věda není přijatelná; jako důvod pak označil myšlenku, že pozorování sebe sama není proveditelné. Mill se k tomuto stanovisku vyjádřil tvrzením, že takovéto pozorování je možné prostřednictvím paměti; na takovéto zkoumání pak psychologie jakožto vědecká disciplína je přijatelná.⁴¹

František Krejčí tento fakt shrnuje tak, že zatímco pro francouzský pozitivismus byl charakteristickým rysem nouze o psychologii, v anglickém pozitivismu to bylo právě naopak: znakem byl nadměrný psychologismus.⁴²

Český pozitivismus však nemůžeme ztotožnit ani s pozitivismem Augusta Comta, ani s pozitivismem Johna Stuarta Milla⁴³ - českému pozitivismu šlo o to, aby se jeho filosofie byla schopná postavit vedle věd, nebo snad dokonce nad ně. Cílem tohoto směru bylo vytvoření tzv. „vědecké filosofie“.⁴⁴ Její vznik však podle Jiřího Cetla nebyl možný, neboť jí chyběly základní dispozice (například zde scházela východiska pro vědeckost).⁴⁵

³⁹ POPELOVÁ, Jiřina. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942, s. 5.

⁴⁰ Tamtéž, s. 8.

⁴¹ MASARYK, Tomáš Garrigue, POLÁK, Stanislav a BRABEC, Jiří. *Přednášky a studie z let 1882-1884: (Hume - Pascal – Buckle - O studiu děl básnických)*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1998, s. 123.

⁴² KREJČÍ, František. *O filosofii přítomnosti*. Praha: Laichter, 1904, s. 178.

⁴³ GABRIEL, Jiří, NOVÝ, Lubomír a ZOUHAR, Jan (eds.). *Česká filozofie ve 20. století*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995, s. 22.

⁴⁴ CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 132.

⁴⁵ Tamtéž, s. 149.

2.1 Konec herbartismu a počátek českého pozitivismu

Nemůžeme přesně říci, kdy český pozitivismus vznikl, kdo byl jeho zakladatelem a ani to, kterým dílem bychom mohli datovat jeho začátek; tento směr pronikal do českého myšlení postupně. Jeho vznik provází změny v odvětví politickém a vědeckém – a samozřejmě také ve filosofii – které se odehrály během sedmdesátých a osmdesátých let devatenáctého století, neboli v letech, kdy byl pozitivismus v dalších evropských zemích už rozvinut.⁴⁶

V této době si první čeští filosofové začali uvědomovat pozitivismus v západní Evropě. V šedesátých letech to byl kupříkladu Josef Dastich, který téma postavení vědy a filosofie rozebral ve spise *Úvod do studia filosofie*. Z let sedmdesátých můžeme uvést Josefa Durdíka, jehož vymezení filosofie (filosofie jakožto „věda, která na základě výsledků všech ostatních věd jednotný náhled o světě sestrojiti hledí“⁴⁷) se označuje za první pozitivistickou formulaci filosofie v Čechách.⁴⁸

Další, kdo se tímto problémem zabíral, byl o několik let později Josef Mikš, kterého můžeme označit za jednoho z tzv. „propagátorů“ pozitivismu v Čechách. (Tyto propagátory můžeme nalézt na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let především v periodické literatuře.) Mikš se problému vztahu filosofie a vědy věnoval ve svém příspěvku *Věda a filosofie se stanoviska pozitivismu*; už od začátku mu nešlo o soulad mezi filosofií a vědou, ani o zachování filosofie jakožto metafyziky, jak se o to pokoušeli jiní; Mikš zavrhnul veškerou „starou filosofii“ jako metafyziku. Proti metafyzice stavěl tzv. objektivní metodu a otázku jejího uplatnění ve filosofii. Důvodem je to, že její využití by znamenalo zavrnutí všeho, co přesahuje empirii.⁴⁹

Na konci osmdesátých let pozitivismus v Čechách značně zesílil svůj vliv, a to zejména v humanitních oborech. Jako příklad můžeme uvést časopis *Athenaeum*, jehož redaktorem byl i Tomáš Garrigue Masaryk.⁵⁰ „A vyvrcholením významu filosofie v našem životě je postava Masaryka – presidenta filosofa, jenž nejen svým politickým dílem, ale především svým dílem myšlenkovým vtiskl pečeť celé epoše našich dějin.“⁵¹

⁴⁶ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 41.

⁴⁷ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 39.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 49-50.

⁵⁰ Tamtéž, s. 53-54.

⁵¹ POPELOVÁ, Jiřina. *Studie o současné české filosofii*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, s. 5.

Svým způsobem se pozitivismus u nás plně uplatnil až s Masarykovou pomocí (a to nejen pozitivismus, ale částečně také i evolucionismus). „*A proti tomuto ustrnulému, dalšího rozvoje neschopného herbatismu, jež opouštěli sami někteří z mladších zasvěcenců, vystoupil Masaryk s filosofií anglo-francouzskou.*“⁵² Přesto však můžeme konstatovat, že Masaryk – ačkoli o pozitivismu značně zpravoval – ho v podstatě odmítal. To z něj současně udělalo i prvního kritika tohoto směru u nás, a to ještě před tím, než mohl být pozitivismus zcela vyvinut.⁵³

2.2 Vrcholné období českého pozitivismu

Druhou fázi vývoje českého pozitivismu můžeme časově vymezit od devadesátých let devatenáctého století do dvacátých let století dvacátého. V této době už byla (prostřednictvím propagátorů) podoba anglického a francouzského pozitivismu, jejich myslitele a děl, u nás rozšířená; český pozitivismus se stal důležitým proudem filosofie v Čechách, a to nejen po stránce filosofické, nýbrž i vědecké - pozitivismus byl určitým předpokladem k formování filosofie vědy u nás. To ovšem neznamená, že můžeme český pozitivismus popsat jako filosofii vědy.⁵⁴

Vývoj pozitivismu nemohl ohrozit ani jeho kritik T. G. Masaryk; důvodem je to, že se v této době věnoval spíše politice než filosofii. Proti pozitivismu se prozatím stavěli jen jednotlivci; příkladem je třeba František Mareš, Masarykův odpůrce. Ovšem kritiky pozitivismu můžeme najít i ve skupině lidí, kteří se obracejí právě k Masarykovi (zejména těch, kteří zdůrazňují Masarykovo pojetí náboženství, jako například Emanuel Rádl).

Vrcholné neboli vývojové období českého pozitivismu je spojeno především s Durdíkovým žákem, profesorem filosofie Františkem Krejčím. (Krejčího filosofie sice převládala v pozitivismu v prvních letech dvacátého století, avšak z toho důvodu, že své filosofické názory tvořil již v době, kdy Evropa prvotní fázi pozitivismu opustila a brala

⁵² KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 45.

⁵³ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 56.

⁵⁴ Tamtéž, s. 57.

na sebe novou podobu, řadí Jiří Cetl Krejčího názory k pozitivismu druhé třetiny století devatenáctého.⁵⁵⁾

Je obtížné říci, kdo jeho myšlení ovlivnil nejvíce; víme však, že Krejčí byl dobře obeznámen s pozitivismem druhé poloviny devatenáctého století. Pokud bychom měli jmenovat konkrétní osobnosti, byl by to zejména Spencer, z našich českých osobností zejména Masaryk. Své vlastní filosofické myšlenky pak Krejčí začal formulovat až v devadesátých letech; při jejich tvorbě se opíral především o etiku a o psychologii, kterým se věnoval spíše než filosofii.⁵⁶

Ačkoli šlo Krejčímu o filosofii, která by byla v souladu s vědeckými výsledky, podle Jiřiny Popelové to neznamenovalo, že souhlasil s popřením filosofie a s tím, aby byla filosofie vstřebána vědou. Nemyslel si, že by v blízké době na místo filosofie nastoupila věda.⁵⁷

Jako nejdůležitější filosofický problémem shledal Krejčí záhadu poznání transcendentna. Co však ono slovo „transcendentno“ znamená? Pro Krejčího tento pojem představuje jakýsi základ světa, celého kosmu.⁵⁸ Konkrétně jde o to, že při vzniku kulturního vývoje byla věda a náboženství slučováno s filosofií. Existovalo tedy pouze jedno poznání, jeden světový názor; člověk vnímal jenom to, co mu ukázaly smysly, což znamená žádný rozdíl mezi vírou a poznáním. Postupem času se však začaly oddělovat poznatky získané prostřednictvím smyslů a zkušeností od představ postavených na víře. To znamená, že se věda začala vymezovat vůči víře; a středem mezi oběma těmito složkami pak byla filosofie. A právě filosofie se zabývá problémem poznání transcendentna; důvodem je přesvědčení, že jeho pochopení je nutné pro vytvoření světového názoru a pro porozumění smyslu života. Poznatky o transcendentnu, které předkládá náboženství, však nevyhovovalo všem, neboť lidé touží pouze po pravdivém vědění. Proto by se jím měla zabývat filosofie a zachovat tak soulad mezi náboženstvím a vyvíjející se vědou, ze které vycházejí již zmíněné pochyby.⁵⁹ „*Je-li věda souhrn toho, co víme, a náboženství souhrn toho, čemu věříme, je filosofie souhrn toho, co bychom si přáli věděti, abychom nemusili věřiti.*“⁶⁰

⁵⁵ CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 75.

⁵⁶ Tamtéž, s. 60-61.

⁵⁷ POPELOVÁ, Jiřina. *Filosof František Krejčí*, s. 32.

⁵⁸ Tamtéž, s. 63.

⁵⁹ KREJČÍ, František. *Filosofie posledních let před válkou*. Praha: J. Laichter, 1918, s. 6-7.

⁶⁰ POPELOVÁ, Jiřina. *Filosof František Krejčí*, s. 24.

Jsou zde tedy dvě otázky: můžeme transcendentno poznat? A je jeho poznání nutné pro celkový názor na svět, či nikoli? Celkem máme čtyři možnosti řešení:

- 1) transcendentno můžeme poznat a jeho poznání je nutné pro názor na svět (idealismus)
- 2) transcendentno sice můžeme poznat, ale jeho poznání není potřeba (věda)
- 3) transcendentno nemůžeme poznat, avšak jeho poznání je nutné (víra)
- 4) transcendentno nemůžeme poznat a jeho poznání není třeba (positivismus)

Ve výsledku tak jako možné filosofické směry vystupují idealismus, který se pokouší transcendentno poznat, a pozitivismus, který transcendentno zavrhuje.⁶¹

Krejčího dále zajímá, zda může mít pozitivismus svého boha, protože pokud ano, může tak nahradit náboženství. Krejčí na tuto otázku odpovídá kladně: tímto bohem je podle něj právě nepoznatelné transcendentno. Věda totiž ukazuje na hypotézu o určité prapříčině, bez které by vědecká zkoumání neměla cenu; pátrání po příčinách nás vede k nekonečnému regresu, který nemůžeme ukončit nějakou skutečností, která by další vysvětlování nevyžadovalo. Příčina je tedy v transcendentnu a nemůžeme ji poznat. „Nazvali-li jsme boha náboženskou prapříčinou, tedy prapříčinou vědecky postulovanou máme právo nazvat také bohem. Věda nepopírá existenci takového boha, ale konstatuje jeho nepoznatelnost. Jinak řečeno: věda má také svého boha, který však se liší od boha a bohů náboženstev, že je nepoznatelný.“⁶²

Může se zdát, že na problematice nepoznatelného transcendentna nutného pro světový názor není nic pozitivního – a přesto si to Krejčí myslel. Pro pozitivismus bylo sice hlavní podložit světový názor vědeckými poznatky, avšak to do sebe zahrnuje i informace, které o světě nemůžeme znát. Na druhou stranu ale nepoznatelnost transcendentna „obsahuje víc než rámec pojetí světa“⁶³. To znamená, že ze zavrnutí metafyziky můžeme vyvodit určitý pohled na svět - což se týká i Krejčího zavrnutí poznatelnosti transcendentna.⁶⁴

Na vědeckém podkladě však chtěl mít Krejčí založenou i etiku.⁶⁵ Mravnost založená na náboženství se může dokázat pouze svědomím; Krejčí však ukázal na to, že svědomí je psychologické a může se dokázat ne nadpřirozenou, ale přirozenou cestou. To znamená,

⁶¹ KREJČÍ, František. *Filosofie posledních let před válkou*, s. 8-9.

⁶² Tamtéž, s. 63.

⁶³ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 64.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922, s. 9.

že vědecká etika by tedy náboženství nepotřebovala, neboť by se zakládala na vědeckých poznacích.⁶⁶ Konkrétně to znamená, že by takováto etika musela nejdříve pozorovat mravní chování lidí a podle toho určit, jak by měli jednat; jde tudíž o to představit lidem zákonnost mravního vývoje a to, jak si počínali naši předchůdci v konkrétních situacích právě v souladu s touto zákonností, aby se touto myšlenkou mohli řídit.⁶⁷ Takovéto uvědomění člověka a v podstatě celé společnosti, jak se chovat tudíž musí být pravdivé a shodovat se s realitou; pokud by tomu tak nebylo, nastaly by nesoulady s realitou a to by zapříčinilo, že by všechny lidské záměry nemohly uspět.⁶⁸ (V podstatě je tedy vědecká etika směrnicí pro správné chování právě tak, jako je například logika směrnicí správného uvažování.⁶⁹)

Samotný pojem „mravnosti“ pak Krejčí definuje jako přesvědčení o životních předpokladech, nebo také přímo o předpokladech pro blažený život; jde tedy o soustavnost uvědomění si slastí a strastí prostřednictvím pudu sebezáchovy.⁷⁰ „Řídím se v jednání svém zásadami, poslouchám zákonů, které prohlašují jiní, ale zase jen, že chci; dobrovolně, z vlastního rozhodnutí podrobuji se jim; avšak přestanu, jakmile uznám toho potřebu já sám, jen já sám.“⁷¹

Ve spojení se jménem Františka Krejčího pak můžeme vidět další dva české filozofy, a to Františka Drtinu a Františka Čádu. Společně tito myslitelé roku 1900 založili časopis, který byl význačný zejména svým pozitivistickým charakterem, nazvaný *Česká mysl*.

Kromě politického masarykovství sjednocovala Františka Krejčího a Františka Drtinu ještě myšlenka humanity. Na rozdíl od Krejčího však Drtina vyžadoval metafyziku⁷²; důvodem je to, že lidské poznání se má snažit porozumět samotnému jádru bytí. V tomto „úkolu“ se máme opřít o náboženství, které je pro něj v podstatě panteistické povahy.⁷³ „*Tak filosofické myšlení má úkolem poznání vědecké rozšiřovati, doplňovati, sjednocovati a prohlubovati. Každé poznání odborně vědecké je částečné, potřebuje*

⁶⁶ POPELOVÁ, Jiřina. *Filosof František Krejčí*, s. 34-35.

⁶⁷ KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*, s. 21.

⁶⁸ Tamtéž, s. 10.

⁶⁹ POPELOVÁ, Jiřina. *Filosof František Krejčí*, s. 36.

⁷⁰ KRÁL, Josef. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935, s. 34.

⁷¹ KREJČÍ, František. *Svoboda vůle a mravnost*. Praha: J. Laichter, 1907, s. 4.

⁷² CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 80.

⁷³ SKALICKÝ, Karel. První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu. In: KOHÁK, Erázim a TRNKA, Jakub (eds.). *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012, s. 37.

*doplnění, má mezery, jednostrannosti, nepřihlíží právě k celku. Jádrem zůstává i dále metafyzika, usilující o odpověď k otázce o podstatě smyslu, ideí, jádru jsoucna.*⁷⁴

Pokud jde o Františka Čádu, můžeme ho označit za českého představitele relativismu; jeho pojetí tohoto přístupu však můžeme propojit s pozitivním náboženstvím. Ve víře jde podle něj hlavně o přesvědčení: „*Víra jest podkladem poznání.*“⁷⁵ Musíme ale vzít v úvahu, že víra má mnohem větší rozsah než vědění, a tudíž nám může doplnit nedostatky ve vědomostech.⁷⁶

Vzhledem k tomu, že byl Čáda věřící, snažil se zkoordinovat toto náboženské smýšlení s filosofií jenom do takové míry, aby byla tato filosofie uchopitelná akademickým způsobem, tj. neosobně. A tak u Čády vznikla nová forma pojetí takzvané „dvojí pravdy“. Jiří Cetl k tomu poznamenává, že toto pojetí „*je ovšem z hlediska pozitivistického agnosticizmu udržitelné a zdůvodnitelné*“⁷⁷. Pokud máme hypotézu nepoznatelná (neboli v Krejčího případě takzvaného „transcendentna“), má tato hypotéza taktéž různé podoby interpretací, například identifikaci s bohem. Takováto hypotéza však nemůže být ani potvrzena, ale ani vyvrácena; je tudíž z dosahu vědy.

Čáda se ve svém pojetí uchýlil nejen k pozitivismu, ale soustředil se na také teismus a fideismus, čímž se například od Krejčího, pro kterého byl pozitivismus jediným možným směrem a také řešením pro celkový světový názor, značně lišil; Čádův teismus i fideismus jsou s pozitivistickým učením sjednotitelné, ale na druhou stranu právě tato stanoviska ho od českého pozitivismu té doby, tj. od pozitivismu Krejčího, diferencují. Podle názoru Jiřího Cetla se může zdát, že v jistém ohledu je Čáda více pozitivistou než Krejčí: je to agnostik, relativista, přeje si mít filosofii jako soubor oborů, nikoli jako světový názor. Kromě psychologie se zaměřuje také na gnozeologii, kde ukazuje svůj přehled a znalosti.⁷⁸

František Čáda byl také jistě ovlivněn Masarykem; šlo především o jeho kriticismus a kritickou metodu, rozsáhlý přehled a znalost světové literatury – a samozřejmě také pohled na náboženství.⁷⁹

⁷⁴ DRTINA, František. *Úvod do filosofie: základní úvahy : myšlenkový vývoj evropského lidstva*. Praha: J. Laichter, 1914, s. 51.

⁷⁵ KREJČÍ, František. *Filosofie posledních let před válkou*, s. 272.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 81.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 49.

2.3 Rozpad českého pozitivismu a pokusy o jeho obnovu

Poslední fázi českého pozitivismu můžeme vymezit od vzniku Československa do meziválečného období (přesto se dá říci, že český pozitivismus pokračoval ještě pár let po druhé světové válce). V této době měl pozitivismus stále silný vliv na společnost. Na druhou stranu jsme zde mohli najít český pozitivismus nacházející se v krizi: problémem je to, že lidem neposkytuje odpovědi na jejich životní nesnáze.⁸⁰

Samotnou meziválečnou fázi pozitivismu můžeme dále rozdělit do 3 stádií:

- obrana českého pozitivismu (tj. dvacátá léta),
- obrana českého pozitivismu na nových základech,
- snaha o modernizaci.⁸¹

Ve filosofii tohoto období vidíme především protipozitivismus. Toto stanovisko bylo základem časopisu *Ruch filozofický*. Myslitele, kteří se okolo tohoto časopisu pohybovali – jeho zakladatelé Karel Vorovka a Ferdinand Pelikán, Tomáš Trnka, Vladimír Hoppe a další – sjednotila myšlenka, že pozitivismus se nemůže adaptovat novým cílům a tudíž omezuje růst českého vědomí. (Další, co tyto osobnosti spojovalo, byl názor, že Masaryk byl více politikem než filosofem.)⁸² Na kritiku pozitivismu měli také značný vliv i ti filosofové, kteří se hlásili k protestantskému náboženství (jako například Rádl či Kozák), a tudíž i k Masarykovým myšlenkám.⁸³

Poměry českého pozitivismu se oproti předcházejícímu období značně změnily. Již za Krejčího se pozitivistické přesvědčení začalo rozkládat; Krejčího učení působilo zaostale, a proto se jeho následovníci otočili ke konkrétním, speciálním vědám (nastal obrat od univerzálního, pozitivního myšlení k práci pozitivní vědecké). Výsledkem tohoto obratu bylo to, že tyto „následovníky“ ovlivňovaly i další osobnosti a dostávali se i do oblastí, které byly Krejčímu sice vzdálené, ale přesto nebyly protipozitivistické.⁸⁴

Obráncem pozitivismu můžeme nazvat třeba Václava Sobotku. Ve svých dílech Sobotka předkládal pozitivismus jako nutný pro světový názor a bral ho jako jedinou

⁸⁰ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 84.

⁸¹ Tamtéž, s. 98.

⁸² GABRIEL, Jirí, NOVÝ, Lubomír a ZOUHAR, Jan (eds.). *Česká filozofie ve 20. století*, s. 50.

⁸³ Tamtéž, s. 57.

⁸⁴ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 91.

možnost světového názoru; šlo mu ale i o to, že pozitivismus byl podle něj jedinou šancí pro to, aby lidé zdolali mravní krizi způsobnou roztržštěním náboženské víry. Byl rovněž přesvědčen o tom, že etika má být výsledkem teoretické filosofie a zároveň aby byla zahrnuta do vědeckého názoru.⁸⁵ Pozitivismus bránil i vůči Masarykovi. Důvodem bylo například to, že Masarykovo stanovisko týkající se náboženství bylo podle jeho názoru nedostatečné.⁸⁶

Dalším, o kom je třeba se zmínit, byl František Fajfr, který pozitivismus označoval za „skoro národní filosofii českou“ a „opravdu mateřskou filosofii všech českých filosofů“⁸⁷. Fajfr se zabýval zejména studiem Augusta Comta, kterého následně porovnával s Masarykem. Ve svých spisech se snažil dokázat, že Masaryk byl v zásadě pozitivistou, přestože to nemůžeme říci o jeho názorech týkajících se náboženství a etiky. „*Tento pokus interpretovat znovu Masaryka jako pozitivistu – poté, když Krejčí jasně prokázal protipozitivistickou podstatu Masarykova filozofování – je při vší své neoprávněnosti důležitý a příznačný: je předstupněm příštího úsilí vtáhnout Masarykovy myšlenky do procesu obnovy a transformace českého pozitivismu. Tato interpretace také svědčí o tom, že obrana pozitivismu má i podobu snahy nalézt nebo konstruovat domácí kořeny pozitivismu.*“⁸⁸

Ve svých dalších spisech o české filosofii Fajfr vylíčil přesně ty momenty, které měly v poslední fázi českého pozitivismu nejvýznamnější roli: soustředil se na Josefa Tvrďého a jeho úsilí o vytvoření „novopozitivismu“ u nás.⁸⁹

Pod vlivem myšlení T. G. Masaryka a dánského pozitivisty Haralda Höffdinga vytvářel Josef Tvrďý svůj „novopozitivismus.“ Pro tento směr je charakteristické to, že dovoluje jenom vědeckou metodu, avšak metafyziku neodmítá (i v ní prosazoval právě vědeckou metodu).⁹⁰ Tvrďý byl přesvědčen o tom, že tento program zastával právě Masaryk. „*Tak Tvrďý, ostatně Masarykův žák, tu proklamuje začlenění masarykovské filozofie a tradice – ostatně už v celém předchozím vývoji českého pozitivismu svým způsobem (ať už*

⁸⁵ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 98.

⁸⁶ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 61.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 99.

⁸⁹ Tamtéž, s. 101.

⁹⁰ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 59.

latentně nebo negativně) přítomné – do procesu obnovy a přebudování pozitivisticky orientované české filozofie.“⁹¹

Tvrděho snahu o obnovení pozitivismu u nás podpořily i další osobnosti. Jako příklad můžeme uvést Josefa Krále, dalšího Masarykova žáka; sám Král ve svém autoportrétu uvedl, že pro něj samého filosofie představuje „jednotný výklad světa a života na základě jednotlivých věd“. Rozdíl mezi Tvrdým a Králem tkví v tom, že Král silně snižuje vliv metafyziky.⁹²

Vzhledem ke stavu českého pozitivismu po 2. světové válce byl tento směr už poněkud nezřetelný - chyběl vůdčí myslitel a ztrácel svůj vliv. Úplný konec českého pozitivismu (a stejně tak dalších nemarxistických filosofických směrů) nastal po únoru 1948.⁹³

⁹¹ CETL, Jirí. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 102.

⁹² Tamtéž, s. 113.

⁹³ GABRIEL, Jirí, NOVÝ, Lubomír a ZOUHAR, Jan (eds.). *Česká filozofie ve 20. století*, s. 38.

3. Masarykův názor na pozitivismus

Mezi filosofy, kteří ovlivnili Masarykovu filosofii nejvíce, bezesporu patřili Auguste Comte a John Stuart Mill, s jejichž myšlenkami se setkal v době, kdy se vzdělával na univerzitě ve Vídni. K jejich myšlenkám byl Masaryk přiveden učením Teodora Gomperze a Franze Brentana, kteří na této škole pracovali. (Pokud tento impuls nevzešel přímo od nich, jejich vliv byl i přesto silný). Gomperz byl známý šířením Millovy filosofie v Německu, přičemž dokonce přeložil některé jeho spisy; a od Milla pak Gomperz přešel ke studiu Comta.⁹⁴ Franz Brentano měl navíc s Masarykem společné to, že oba dva zavrhovali institucionální a rituální náboženství. (Důvodem byla víra v osobního Boha, založená na zásadách „racionálního teismu“.)⁹⁵

Masaryk ovšem nebyl první, kdo do naší filosofie vnesl pozitivismus (a evolucionismus). Už Josef Durdík napsal roku 1873 článek věnující se Millovi a následující rok článek o třídění věd podle Comta; sám byl ovšem Durdík herbartovec. Masaryk naopak z pozitivismu udělal výchozí stanovisko pro svou filosofii.⁹⁶

I přesto však pozitivismu Masaryk vyčítal zejména to, že díky upřednostňování faktů a skutečností přestává dbát na svědomí člověka: pokud pomocí zákonů předvídáme, že se něco stane, není tomu tak. Pro nic nemůže platit „stane se“. Vždy zde musí být někdo, kdo se pro danou věc rozhodne a vykoná ji – svou vůlí a svou mravní odpovědností.⁹⁷

Masarykovo filosofické východisko je proto někdy označováno za pozitivismus sloučený s teismem. (Důvodem je Masarykovo upřednostňování vědy společně s náboženskou vírou.⁹⁸)

⁹⁴ KRÁL, Josef. *Masaryk, filosof humanity a demokracie*, s. 132-136.

⁹⁵ DAVID, Zdeněk V. *Masaryk a rakouská filosofická tradice: Bolzano a Brentano*, s. 357-358.

⁹⁶ KRÁL, Josef. *Masaryk, filosof humanity a demokracie*, s. 83.

⁹⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: Problém malého národa ; Demokracie v politice*, s. 50.

⁹⁸ GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Česká filosofie mezi dvěma světovými válkami: náčrt*, s. 21.

3.1 John Stuart Mill

S myšlenkami Johna Stuarta Milla se Masaryk seznámil ještě dříve než s Comtovými.⁹⁹ Z tohoto důvodu se nejdříve zaměříme na základní principy tohoto filosofa.

Za jeden z charakteristických rysů Millovy filosofie můžeme považovat utilitarismus. Podle Milla je v lidské přirozenosti toužit po blaženosti nebo alespoň po tom co k ní vede; blaženost tudíž podle něj představovala nejvyšší zákonitost světa.¹⁰⁰ V celém utilitarismu jde o to, že každé jednání člověka s sebou přináší jak slasti, tak i strasti. Za mravné považujeme takové jednání, prostřednictvím kterého dosahujeme více slasti. Tato slast pak v ideálním případě ovlivňuje více osob - pokud ne hned, tak v budoucnosti. Hlavní námitka proti utilitarismu spočívá v tvrzení, že dotyčný nemusí v určité situaci jednat takovým způsobem proto, aby dosáhl slasti, ale aby se vyhnul strastem. Další výhradou je nesouhlas se ztotožněním motivu jednání a jeho cíle.¹⁰¹ „Náboženství, mravnost je výplod jedinců, jenž má základ v úsilí po největším blahu co nejvíce jedinců. Chybou jest však, že to, co má být cílem jednání, zároveň se činí jeho motivem.“¹⁰² Mill však patřil nejen mezi zastánce utilitarismu, bezpochyby patřil i mezi ty filosofy, kteří měli zásadní podíl na rozvoji pozitivismu.

Co se týče náboženství, i to má být postaveno na zkušenosti; teologické představy nesmí být v rozporu s rozumem, který vychází právě z této zkušenosti. Tímto tématem se Mill zabýval ve svém spise *Examination of Sir William Hamilton Philosophy*, kde se postavil vůči Hamiltonově stanovisku; Hamilton zastával tvrzení, že o bohu musíme být přesvědčeni i tehdy, pokud by věda dospěla k závěru, že se na tento pojem nedá spolehnout. Mill proti tomuto názoru reagoval s potřebou důkazu. Ve svém dalším spise, *Tři essey o náboženství*, však Mill už akceptoval mravní důležitost náboženství, víru v boha a víru v nesmrtelnou duši. Dále zde také uznal za možné i jistou podobu náboženství, které by nebylo v rozporu s rozumem; jednalo by se tudíž o náboženství, kde by se nevyskytoval všemocný stvořitel, a šlo by pouze o Přírodu a Život jakožto závěr boje mezi principy dobra a zla, tedy o takzvané „náboženství budoucnosti“.¹⁰³

⁹⁹ FAJFR, František. *Masaryk a Comte*, s. 89.

¹⁰⁰ ČÁDA, František, ŠERACKÝ, František (eds). *Čádova etika individuální*. Praha: Dědictví Komenského, 1920, s. 42-44.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 48-49.

¹⁰² Tamtéž, s. 44.

¹⁰³ KREJČÍ, František. *O filosofii přítomnosti*, s. 182- 183.

František Krejčí se k této Millově „akceptaci“ vyjádřil slovy: „Zdá se, že Mill předpokládá účelnost světového dění a nemoha ji vysvětliti a vyhleděti ze zákonosti přírody byl veden k přijetí Boha a vůbec ke svému konečnému názoru o náboženství.“¹⁰⁴

3.2 Pozitivismus Augusta Comta

Už v první polovině devatenáctého století jsme mohli vidět rýsování se významného filosofického směru, pozitivismu. Tento směr se zaměřuje především na poznání světa prostřednictvím empirické zkušenosti; svět tedy můžeme považovat za svět jevů (který se podobá Kantovu pojetí). Pojem „pozitivní“ však neznamena jenom skutečný; zahrnuje v sobě také pravdu a svým způsobem i užitečnost. Za zakladatele tohoto směru můžeme považovat francouzského matematika Augusta Comta, který mj. patří také mezi zakladatele sociologie. Jako jeho hlavní dílo se často uvádí spis *Kurs filosofie pozitivní*.

Comtovu pozitivismu každopádně nejde o poznání příčin; soustředí se na sledování jevů. Při sledování těchto jevů pak můžeme dojít k vypořádání určitých pravidelností neboli zákonů.¹⁰⁵ To znamená, že věda nemá hledat první či poslední příčiny, neboť je nemůže náležitě ověřit; to je cílem teologie a metafyziky, neboli prvního a druhého stádia Comtova Tří zákonů. Ve třetím, pozitivním stádiu, jde právě o jevy a jejich pozorování. (A i přes Comtův vliv jsou pro Masarykův realismus základem věci, nikoli jevy, jak je tomu v pozitivismu; to znamená, že realismus pro Masaryka představuje svět jako systém jednotlivin. Ve svém realismu chce tedy Masaryk pozitivismus překročit.¹⁰⁶)

Oprávně, zásadový pozitivismus však nemůže existovat - ani po stránce praktické, ani teoretické. Předpoklad tohoto zásadového pozitivismu spočívá v pozorování; na druhou stranu však nemůžeme nedovolit hledat příčiny světa.¹⁰⁷ Pozorování pro Comta

¹⁰⁴ KREJČÍ, František. *O filosofii přítomnosti*, s. 184.

¹⁰⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue, GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Moderní člověk a náboženství*, s. 61.

¹⁰⁶ ZOUHAR, Jan. *Filozofie, metafyzika a pozitivní vědění*. In: BRABEC, Jiří, LAKOSILOVÁ, Jarmila a HURTOVÁ, Milena (eds.). *Cesta a odkaz T.G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 104-105.

¹⁰⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue, GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Moderní člověk a náboženství*, s. 66.

představuje předlohu pro poznání; toto pozorování můžeme vyznačit jako poměr mezi subjektem a objektem, kde jsou oba zástupci poměru jasně vymezeni.¹⁰⁸

Pozitivismus pak pro Comta znamenal především určité náboženství Humanity,¹⁰⁹ Comte zastával názor, že moderní doba žádné náboženství nemá. Důvod pro to měl takový, že zatímco všechna stará náboženství jsou vypotřebovaná, nová se teprve musí najít. (Podobnou myšlenku o rozpadu starých náboženství měl i Masaryk, nicméně východisko z této situace viděl v humanismu.¹¹⁰)

Comtovy myšlenky byly inspirací pro mnoho dalších; ve Francii to byli například Cournot, Ampère či Taine, a z anglických myslitelů můžeme uvést Johna Stuarta Milla, Charlese Darwina, Herberta Spencera, a samozřejmě další. V Čechách se Comtova filosofie objevila prostřednictvím Masaryka. „*Filosofii Comtovou podníceny byly přímo nebo nepřímo pokusy nahraditi staré náboženství teologické náboženstvím humanitním.*“¹¹¹

3.2.1 Comte, Masaryk a pozitivismus

Byl to především John Stuart Mill, kdo Masarykovi „představil“ Comtovo učení. Je však zřejmé, že i když byl Comtův vliv na Masaryka nepřímý, zpočátku byl velice silný. Můžeme to vidět například na jeho práci o sebevraždách, kde zkoumal sociální problematiku, či na spisu *Konkrétní logika*, kde se zabýval noetikou; důkladně se však Masaryk zajímal pouze o Comtovo dílo *Kurs filosofie pozitivní*.¹¹²

A i když na začátku Comtovo myšlení Masaryka hodně zapůsobilo, postupně se od jeho vlivu oprostil a následně začal Comta ostře kritizovat; vytýkal mu zejména nedostatky noetiky a nekritické nehledání příčin jevů.

Přesto zde můžeme najít myšlenky, které Masaryk od Comta přijal; tento Comtův pozitivní vliv na něj, můžeme shrnout následovně:

- za původ jejich úvah můžeme považovat tzv. „diagnózu“ moderní doby,
- filosofické otázky se musí zakládat na poznacích vědy,

¹⁰⁸ CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 23.

¹⁰⁹ FAJFR, František. *Pozitivismus a náboženství: přednáška konaná dne 15. ledna 1924*. Praha: Kočí, 1924, s. 21.

¹¹⁰ FAJFR, František. *Masaryk a Comte*, s. 50.

¹¹¹ Tamtéž, s. 12.

¹¹² Tamtéž, s. 5.

- uspořádání vědy má stanovit filosofii základy,
- etika obou myslitelů má sociální a politický ráz.

Naopak, základní rozdíl mezi těmito dvěma mysliteli je ten, že Comte byl kolektivist a Masaryk individualista, což můžeme vidět například v jejich odlišném pochopení humanitního ideálu.¹¹³

Zatímco pro Comta Humanita znamenala především lidstvo, Masaryk upřednostňoval člověka jako individuální osobnost. Tento názor také souvisí i s jejich nahlížením na nesmrtnost lidské duše.¹¹⁴ Masaryk totiž zastával myšlenku, že lidská duše je nesmrtelná. Na druhou stranu, Comte také v úplnou smrtelnost člověka nevěří, nesmrtnost ovšem vidí spíše jako subjektivní. To znamená, že i když člověk zemře, následující generace si ho stále mohou připomínat v jeho objevech, výzkumech, spisech apod. Svým způsobem je tedy člověk stále nesmrtelný.¹¹⁵

3.2.2 Postavení žen a mužů

Jako další příklad rozdílných stanovisek těchto myslitelů můžeme uvést jejich názor na postavení žen a mužů. Masaryk zde odmítá myšlenku, že žena je citlivější či snad intelektuálně slabší než muž. Obě pohlaví jsou si podle něj bez výhrad rovny, a to jak po stránce rozumové a citové, tak i po stránce duchovní.¹¹⁶

Naopak pro Comta znamenala tato rovnost spíše neštěstí. „Comte uznává rozdíl daný pohlavím v rozsahu větším než Masaryk, protože tento rozdíl nezůstává omezen jen na pohlaví. V zásadě rovnosti muže a ženy spatřuje pohromu, která by stihla především ženy samy [...]“¹¹⁷

Tímto tématem se zabýval i již výše zmíněný John Stuart Mill, a to ve spise s názvem *Poddanství žen*. Mill kritizoval myšlenku o bezprostřednosti mužské převahy nad ženami, neboť toto stanovisko nevyplývá ze žádných rozumových důvodů, které by souvisely s blahem pro celou společnost. Ve své práci si Mill pokládal otázku, jak je možné, že v 19. století jsou ženy prakticky v pozici otroků. Práce se ovšem dočkala

¹¹³ FAJFR, František. *Masaryk a Comte*, s. 91-94.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 45.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 20.

¹¹⁶ HAVELKOVÁ, Hana. Pro partnerství muže a ženy. In: BRABEC, Jiří, LAKOSILOVÁ, Jarmila a HURTOVÁ, Milena (eds.). *Cesta a odkaz T.G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 164-165.

¹¹⁷ FAJFR, František. *Masaryk a Comte*, s. 60.

ohlasu jen u žen, které bojovaly za rovnoprávnost žen. Podle Milla není spravedlnost a svoboda v plném smyslu slov možná bez rovnosti obou pohlaví – k tomuto zrovnoprávnění je však nutná již samotná podstata spravedlnosti. Tuto nezbytnost zrovnoprávnění stavěl Mill na zásadě utilitarismu, neboť tímto činem se každý jedinec bude moci plně rozvinout a dosáhnout tak svého vlastního blaha na té nejvyšší úrovni, což je vlastně podmínkou pro rozmach společnosti.¹¹⁸

V tomto ohledu, tj. že tato rovnost bude k užitku celé společnosti, svůj souhlas s Millem projevil i Masaryk.¹¹⁹ (Za zajímavost pak můžeme považovat fakt, že první český překlad tohoto Millova spisu, tj. *Poddanství žen*, opatřila roku 1890 Masarykova manželka Charlotte.¹²⁰)

¹¹⁸ PETRUSEK, Miloslav. *Dějiny sociologie*. Praha: Grada, 2011, s. 48-49.

¹¹⁹ HAVELKOVÁ, Hana. Pro partnerství muže a ženy, s. 166.

¹²⁰ PETRUSEK, Miloslav. *Dějiny sociologie*, s. 55.

4. Reakce na Masarykovo filosofické stanovisko

K Masarykově filosofii se hlásili mnozí myslitelé s různým zaměřením, mezi nimiž byli nepochybně také pozitivisté, kterým šlo především o Masarykovu snahu o tzv. vědeckou filosofii, nikoli o metafyzické spekulace. To, že sám Masaryk se o pozitivismu vyjadřoval kriticky (i přes jeho zájem o západoevropské osobnosti), na situaci nic neměnilo. Mezi tyto následovníky Masarykova vědeckého konceptu patřili například František Krejčí, František Drtina a se svým pojetím indukce, evoluce a humanismu sem můžeme zařadit také Josefa Tvrdeho.

Zatímco někteří se soustředili na Masarykovo pojetí vědy, jiní upřednostňovali Masarykovo náboženské stanovisko. Mezi takové patřili především protestanti - a to i přes Masarykovu kritiku protestantismu (i když ho preferoval před katolictvím). Příkladem jsou Emanuel Rádl a Josef Lukl Hromádka.¹²¹

Karel Skalický se k tomuto vyjádřil tak, že tyto dvě skupiny Masarykových následovníků označil jako takzvanou „levici“ a „pravici“. Do „levice“ řadil Skalický ty myslitele, kteří se zabývali pozitivismem bez vlivu náboženství. Druhá skupina, „pravice“, se pak dle Skalického mohla rozdělit ještě dále na ty, kdo se stavěli proti pozitivismu první skupiny a snažili se toto jejich podání pozitivismu překonat (například František Mareš, František Pelikán či Vladimír Hoppe); tito myslitelé vycházeli z neovitalismu Hanse Driesche a intuitivismu Henriho Bergsona. Do druhé „větve“ této skupiny pak patří ti, kteří se věnovali Masarykovu náboženství (například Emanuel Rádl nebo Josef Lukl Hromádka).¹²²

4.1 Pozitivisté

Českou filosofii v první polovině 20. století můžeme rozdělit na dva převládající směry, pozitivismus a idealismus. Pojem „idealismus“ je zde však použitý ve spojení s Františkem Krejčím. Jde o to, že Krejčí rozlišoval filosofy na pozitivisty a idealisty

¹²¹ SKALICKÝ, Karel. První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu, s. 35-36.

¹²² Tamtéž.

podle jejich náhledu na poznání transcendentna.¹²³ Pozitivismus opírá o naše smyslové poznání, transcendentno nám tudíž není přístupné. To znamená, že pozitivismus poznání transcendentna zavrhuje, a to z toho důvodu, že pro vytvoření světového názoru takovéto vědění stačí; není žádné jiné poznání než vědecké. Naopak idealismus zastává názor, že transcendentno je ke světovému názoru nutné. Můžeme tedy říci, že zatímco pozitivismus odmítá náboženství, které o transcendentnu vykládá, idealismus proti němu nic nenamítá.¹²⁴

Podle Jiřiny Popelové však většinu našich osobností nemůžeme jasně zařadit ani pod jeden termín; i když budují svůj pozitivismus, stále je pro ně důležité jakési idealistické východisko. Jasným příkladem je pak Masaryk se svým sklonem k vědeckosti a zároveň zdůraznění náboženské víry, které sloučil do jednoho celku.¹²⁵ Popelová však neuvádí jen Masarykovo jméno. „[...] i nyní i v minulost je u nás mnoho myslitelů, kteří stojí uprostřed obou skupin a které bychom snad případně nazvali pozitivisté s nostalgií po idealismu.“¹²⁶ Do této části řadí například Františka Drtinu, Inocence Arnošta Bláhu, Albínu Dratvovou, a zmiňuje dokonce i Františka Krejčího a jeho panteismus.

Přesto se nejčastěji setkáme se zařazením Františka Krejčího mezi nejvýznamnější zastánce pozitivismu.

Masaryk bezpochyby patřil mezi osobnosti, které Krejčího silně ovlivnily. Krejčí sice začínal u herbartismu, Masarykovým vlivem však přešel k pozitivismu, kterému se pak i nadále věnoval. Krejčího stanovisko se někdy nazývá vývojovým pozitivismem. (V dalších svých myšlenkách se však už neinspiroval Masarykem, ale Spencerem.)¹²⁷

Ohledně otázky, zda byl Masaryk pozitivista či idealista, František Krejčí považoval Masaryka vždy za jasného idealistu. „*Dle mě distinkce pojmů positivism a idealism, jest Masaryk idealistou a byl jím vždy. Odpovídá to celé jeho individualitě a jako tato jest po celou dobu jeho působení stejných, podstatných, výrazných rysů, tak jest i jeho filosofický názor důsledný v jeho spisech.*“¹²⁸

Masaryk pro své stanovisko transcendentno jednoduše potřebuje – potřebuje představu osobitého boha a nesmrtelné duše; svůj vědecký názor doplňuje oním transcendentnem,

¹²³ GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Spory v české filosofii mezi dvěma světovými válkami: výběr textů*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 57.

¹²⁴ KREJČÍ, František. *O Masarykovi*. Kdyně: Okresní osvětový sbor, 1927, s. 84-85.

¹²⁵ POPELOVÁ, Jiřina. *Studie o současné české filosofii*, s. 8.

¹²⁶ Tamtéž, s. 24.

¹²⁷ KRÁL, Josef. *František Krejčí*, s. 42.

¹²⁸ KREJČÍ, František. *O Masarykovi*, s. 86.

kteře věda odmítá. „*A čím více zdůrazňuje, že bůh je nezjeven, tím pevněji se drží víry v nesmrtelnost.*“¹²⁹

To tedy podle Krejčího znamená, že Masaryk uznává jak pozitivismus, tak nepoznatelnost transcendentna racionálním způsobem; k vědeckému poznání tak připojil poznání intuitivní, aby získal ve svém myšlení pojetí boha a nesmrtelnosti a mohl tak na něm založit mravní život.¹³⁰

Vedle Krejčího, jakožto nejznámějšího filosofa vrcholného období, můžeme mluvit také o Františku Drtinovi. S Masarykem se Drtina setkal ve třetím roce studia klasické filologie na univerzitě v Praze, kdy navštěvoval jeho přednášky z filosofie a sociologie. Drtina byl všeobecně podnícen především Masarykovým pojetím klasifikace věd; celkově na něj spis *Základové konkrétné logiky* – který znal ještě před jeho vytištěním – udělal dojem.¹³¹

Jakožto Masarykův žák se svým učitelem shodnul v myšlence ideálu humanity (pod kterým si Drtina představoval mravní dokonalost a který pro něj znamenal i smysl života), avšak s tím rozdílem, že Masarykův teismus nahradil panteismem¹³², ke kterému směřoval působením Friedricha Paulsena.¹³³

Za další společný rys mezi těmito dvěma českými mysliteli můžeme označit to, že ani jeden z nich se nesoustředil na žádný úzce definovaný okruh. Drtina se navíc obzvlášť zajímal o pedagogiku a vzdělání. A stejně jako pro Masaryka, ani pro Drtinu neznamenal pozitivismus, postavený pouze na vědeckém bádání, správnou filosofickou cestu.¹³⁴

Masarykem však Drtina nebyl ovlivněn jenom ve filosofii, ale - jak již bylo výše zmíněno - přikláněl se k němu i v politice; zastával Masarykovo realistické hnutí a dokonce vytvořil koncepci pro její kulturní a školský program.¹³⁵

(Se jmény Krejčího a Drtiny souvisí jméno profesora Františka Čády; i on byl ovlivněn Masaryk, a to zejména kritikem a kritickou metodou. V dalším směru to pak bylo náboženské stanovisko.¹³⁶)

¹²⁹ KREJČÍ, František. *O Masarykovi*, s. 92.

¹³⁰ KREJČÍ, František. *Filosofie posledních let před válkou*, s. 267.

¹³¹ PEŠKOVÁ, Jaroslava. *František Drtina: 1861-1925*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1991, s. 9.

¹³² KREJČÍ, František. *Filosofie posledních let před válkou*, s. 271-272

¹³³ PEŠKOVÁ, Jaroslava. *František Drtina: 1861-1925*, s. 9.

¹³⁴ GABRIEL, Jiří. *Filozofie Josefa Tvrdeho: k dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami*, s. 31.

¹³⁵ PEŠKOVÁ, Jaroslava. *František Drtina: 1861-1925*, s. 7.

¹³⁶ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 49.

Jako dalšího představitele pozitivismu můžeme uvést Josefa Tvrdeho.

Sám Tvrdeý se považoval zejména za studenta T. G. Masaryka; Masaryk mu dokonce zadal téma jeho státní práce, *Proč učí Platón pedagogice ve spise O Státě?* (Kromě Masaryka se Tvrdeý nejvíce odvolával na učení Františka Krejčího; příkladem je třeba jeho obrana Krejčího koncepce psychofyzického paralelismu.)¹³⁷

Tvrdeý se zaměřoval na Masarykovo pojetí vědy společně s filosofií humanitní demokracie; zastával se Masaryka proti některým z jeho interpretů, jako například proti Herbenovi či Rádlovi.¹³⁸ V jeho duchu pak také pokračoval v roce 1921 ve své habilitační práci s názvem *Filosofie náboženství*, ve které předložil vývoj filosofie náboženství a odlišoval ji od náboženské vědy; jako důvod uvádí její „osobní hodnotní moment“¹³⁹. Nejvyšším bodem náboženství je pak podle něj náboženská etika, neboť povyšuje všední morálku.

Co se týče samotného pozitivismu, o Masarykovi bylo známo, že s jeho pomocí se povědomí o pozitivismu značně rozneslo; a jak již bylo řečeno, tento směr pak působil i na jeho vlastní filosofii. Tvrdeý se k tomuto stanovisku vyjádřil v pojednání *K diskusi o Masarykovi* v roce 1925; zastával názor, že Masaryk sice velkou část pozitivistické učení uznával (zejména jeho francouzského představitele Augusta Comta), sám ho však za pozitivistu nepovažoval. Důvodem je to, že tento směr zakazuje jít za své vlastní vymezení, a Masaryk tuto hranici ve svém vědeckém pojetí neakceptoval.¹⁴⁰ (A podobně, jako pro něj Masaryk nebyl pozitivistou, nebyli jím podle Tvrdeho ani Čáda s Drtinou: u Čády viděl jeho katolicismus, u Drtiny zase spiritualismus. Pro oba tyto filosofy je však charakteristický humanitní program jejich filosofie opřený o Masarykovo učení.¹⁴¹)

Vlastním cílem Tvrdeho bylo překonat pozitivismus zevnitř; pozitivismus chtěl rozložit i pro rozsáhlejší oblasti lidské produktivnosti a metafyziky; pro tento účel Tvrdeý upotřebil tři pojmy: *indukce* v logice, *nenadálá evoluce* v přírodních vědách a *humanita* ve znalostech o člověku.¹⁴²

¹³⁷ GABRIEL, Jiří. *Filozofie Josefa Tvrdeho: k dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami*, s. 12-14.

¹³⁸ POPELOVÁ, Jiřina. *Studie o současné české filozofii*, s. 20.

¹³⁹ KRÁL, Josef. *Československá filozofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 141.

¹⁴⁰ GABRIEL, Jiří. *Filozofie Josefa Tvrdeho: k dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami*, s. 27-28.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 31.

¹⁴² SKALICKÝ, Karel. *První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu*, s. 38.

Další spojení mezi Tvrdým a Masarykem můžeme vidět ve stanovisku Tvrdeho – a stejně tak u dalších myslitelů – že Masarykova filosofie je nepříliš systematická a spousta otázek je jen načatá. Z tohoto důvodu se také Tvrdý zabýval pokusem o jejich zásadovější a více propracovanější vyřešení.¹⁴³

Mezi další představitele třetí fáze vývoje českého pozitivismu – kromě Josefa Tvrdeho - jistě patří Josef Král. Do svého pojetí filosofie Král zařadil kromě noetiky a logiky také metafyziku chápanou v induktivním významu; neboli tu, jež propracovává podstatné vědecké pojmy, zkoumá je pomocí zkušeností a tím se snaží o ucelený světový názor a etiku. Náboženství pak pro Krále představovalo „výraz citového vztahu jednotlivce ke kosmu, ačli jest vhodné užívati pro pojem tak změněný historického termínu pro kulturní útvar složitější“.¹⁴⁴ Tento Králův názor vycházel z jeho studia anglických a francouzských pozitivistů a evolucionistů - a samozřejmě také z Masarykovy filosofie (v některých ohledech byl Král blízký Krejčímu).¹⁴⁵

Jako Masarykův posluchač se jeho filosofií značně zabýval a věnoval se jí například ve spisech *Na okraj Masarykovy Sebevraždy* (1927), kde vedle Masarykova pojetí postavil především Morselliho, Strahana a Durkheima, *Masaryk filosof a sociolog* (1931) či *První období Masarykovy tvorby filosofické a prostředí vídeňské* (Masarykův almanach, 1925).¹⁴⁶

Další český filosof a sociolog, Inocence Arnošt Bláha, byl také v jistém ohledu obráncem pozitivismu, nebo alespoň jeho metody – stejně jako tomu bylo i u Tvrdeho. Jejich další společné stanovisko bylo takové, že pozitivismus lidem nemůže stačit. Z tohoto důvodu se sice snažil pozitivismus udržet, ale zároveň k němu přidat Masarykův kritický realismus.¹⁴⁷

Kromě kritického realismu zastává Bláha Masarykův moralismus, a to i přesto, že v sociologii toto stanovisko zavrhl a vyzvednul objektivní postupy. A podobně jako u Josefa Krále vypovídají o tom, že Masarykovo stanoviskům věnoval velkou pozornost, jeho články a spisy, jako třeba *T. G. Masaryk, Philosophe du synérgisme* (1923), *Individuální a sociální funkce filosofie* (Moravsko-slezská Revue 1921) nebo *Masaryk a*

¹⁴³ GABRIEL, Jiří. *Filozofie Josefa Tvrdeho: k dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami*, s. 29.

¹⁴⁴ KRÁL, Josef. *Československá filozofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 59-60.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 233.

¹⁴⁷ CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*, s. 115.

věda (Ročenka brněnské university 1930).¹⁴⁸ Příkladem dalšího filosofa, který se ve svých spisech - *Masaryk filosof* (1925), *Masaryk jako etik a náboženský myslitel* (1931) nebo sborník *Masaryks Stellung zur Metaphysik* (1931) - často věnoval Masarykově filosofie, byl Jan Blahoslav Kozák.¹⁴⁹

Tito jmenovaní ovšem nejsou jediní myslitelé, které můžeme zařadit do této kapitoly; mezi dalšími byli například sociolog Břetislav Foustka či Edvard Beneš, a zmínit můžeme také Albínu Dratvovou nebo spisovatele Karla Čapka.¹⁵⁰

4.2 Idealisté

Kromě pozitivistů se zde ovšem ve 20. a 30. letech minulého století nacházeli také idealisté. Jak idealisté, tak i pozitivisté zastávali stanovisko, že se do transcendentna nemůžeme dostat prostřednictvím rozumu; idealisté však stále doufali, že se jim to jednou podaří, a to prostřednictvím jiných způsobů, jako například mimorozumových. Nejstarším přívržencem této pozice byl František Mareš.¹⁵¹

Mareš se hlásil ke stanoviskům neovitalismu a neokantismu; kritizoval ateismus, materialismus a monismus, pozitivismu pak vyčítal mezery v epistemologii. On sám své pojetí poznání postavil po vzoru Henriho Bergsona na intuici. Mareš byl také velkým zastáncem Kanta – a v tomto ohledu se tak postavil proti Masarykovi, se kterým ho předtím spojovalo filosofické zdokonalování přírodovědeckých poznatků.¹⁵² (Samotný vztah Masaryka ke Kantovu učení byl zprvu takový, že uznával Kantovo výklad o apriori; později viděl jeho přínos v pokusu o zásadový racionalismus.¹⁵³)

Spor mezi těmito dvěma mysliteli začal konkrétně vydáním Marešovy knihy *Idealism a realism v přírodní vědě* roku 1901 (kterou Masaryk kritizoval). V této knize se Mareš snažil předložit vývoj filosofie s ohledem na noetiku a prostor zde dal zejména Kantovi.¹⁵⁴ K tomuto Kantovu pojetí noetiky však Mareš připojil i nekladně hodnotící

¹⁴⁸ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 195.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 234.

¹⁵⁰ SKALICKÝ, Karel. *První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu*, s. 37-38.

¹⁵¹ GABRIEL, Jiří, PAVLINCŮVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Česká filosofie mezi dvěma světovými válkami: náčrt*, s. 49.

¹⁵² SKALICKÝ, Karel. *První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu*, s. 39.

¹⁵³ RÁDL, Emanuel. *O naší nynější filosofii*. Praha: Stanislav Minařík, 1922, s. 33.

¹⁵⁴ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 229.

poznámky, které byly zaměřeny na interpretace některých českých filosofů, především Tomáše Garriguea Masaryka a Františka Krejčího. Masaryk toto Marešovo dílo posoudil v *Naší době* (1900-01), Krejčí se k němu vyjádřil v *České mysli* (1901). Mareš viděl v Kantovi podporu pro diskusi s pozitivismem, což byl také důvod, proč chtěl v této „rozmluvě“ - prostřednictvím svých vyjádření - s Masarykem a Krejčím pokračovat.¹⁵⁵ Příkladem těchto vyjádření je třeba článek *Principy teoretického poznání a mravního konání podle Kanta* z roku 1902 nebo *Konec sporu o realism a idealism* vydaného o rok později.¹⁵⁶

K tomuto sporu, tj. od vydání Marešova díla *Idealism a realism v přírodní vědě až ke Konec sporu o idealism a realism v přírodní vědě, který pozvedli profesori V. Raýman a T. G. Masaryk*, se pak na žádost *Ruchu filosofického* vyjádřil i Josef Král. Podle něj v diskusi šlo o Kantův koncept apriori, syntetických soudů a priori a také metafyziky. Mareš zastával názor, že podle Kanta je metafyzika nemyslitelná; Krejčí se k tomu vyjádřil tak, že Kant metafyziku zredukoval na otázku Boha, nesmrtelnosti a svobody; podle Masaryka ji Kant akceptoval – a to už v možnosti syntetických soudů apriori. Na tento Králův článek pak reagoval další český filosof, Karel Vorovka, podle kterého nejlépe interpretoval Kantovy myšlenky právě Mareš.¹⁵⁷ Proti Vorovkově názoru pak můžeme postavit například Emanuela Rádlu, podle kterého je Mareš „*neschopen vědecké diskuse, jak jeho filosofie jest jen útekem od odpovědnosti za konkrétní učení a jak jeho „idealism“ znamená jen nechuť přímo mysliti a domysliiti problémy. Ještě po válce někteří lidé, kteří o sobě mysleli, že rozumí vědě a filosofii, pokládali Mareše za pokrokového filosofa. Dnes snad už každý, kdo mysliti dovede, vidí, že Mareš filosofem není, ale nabyl moci a opírá se o silnou reakční stranu, a nelze než se starati, aby se probudila u nás opět vážnost k myšlení, aby jeho vliv zmizel.*“¹⁵⁸

Pokud bychom však měli uvést myšlenku, ve které se oba myslitelé, Mareš i Masaryk, shodli, je to podtržení filosofie společně se snahou po jednotlivém vědeckém uvažování.¹⁵⁹

¹⁵⁵ ZOUHAR, Jan, PAVLINCOVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Demokracie je diskuse--: česká filosofie 1918-1938*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005, s. 170.

¹⁵⁶ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 229.

¹⁵⁷ ZOUHAR, Jan, PAVLINCOVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Demokracie je diskuse--: česká filosofie 1918-1938*, s. 170-171.

¹⁵⁸ RÁDL, Emanuel. *O naší nynější filosofii*, s. 25.

¹⁵⁹ RÁDL, Emanuel. *Úvahy vědecké a filosofické*. Praha: Grosman a Svoboda, 1914, s. 55-56.

Mezi další myslitele, kteří hájili tento názor idealismu, patří například představitelé časopisů *Ruch filosofický* a *Filosofie*, jako byli například Ferdinand Pelikán, Karel Vorovka či Tomáš Trnka.¹⁶⁰

Ferdinanda Pelikána ve své knize s názvem *Vláda demokracie ve filosofii a jiné essaye* předvedl své dělení české filosofie:

1. tzv. „romantičtí buditelé“, například Smetana či Purkyně, a jejich následníci v herbartismu;
2. Masarykův pozitivismus a jeho pokračovatelé, kupříkladu Krejčí, Drtina nebo Čáda;
3. mladší filosofická generace, která se staví proti pozitivismu a stojí si za „svobodou“ filosofie.¹⁶¹

V závěru své jiné práce, *Boj za svobodu české filosofie*, kde se Pelikán zabýval Masarykovými myšlenkami, zařadil Masaryka do již překlenutého romantismu. On sám se pak řadil k mladšímu pokolení filosofů; tato skupina se pak z větší části koncentrovala v okolí časopisu *Ruch filosofický*; tyto filosofy sjednocovalo vymezení proti Krejčího pozitivismu a rozvoj Masarykovy filosofie, kterou představoval zejména Emanuel Rádl. Dále se pak domáhali zejména myšlení Františka Mareše; ze světových myslitelů můžeme uvést Henriho Bergsona či Nikolaje O. Losského.¹⁶²

Ruch filosofický založil Pelikán roku 1921 společně s Karlem Vorovkou a vedl jej až do jeho přerušení roku 1942. Tento časopis se tak tudíž stal určitou základnou pro protipozitivistické myšlení. Sám Pelikán zastával hledisko, že pozitivismus ničí nejen náboženské ideály člověka, ale ideály všechny. Vzhledem k tomu, že za podstatu člověka považoval jeho vůli, proti pozitivismu položil spiritualismus právě v podobě voluntarismu.¹⁶³

O postoji tohoto časopisu k Masarykovi se Pelikán vyslovil nejen v *Ruchu filosofickém*, ale již v článkách pro *Nové Čechy*. Podle něj můžeme v Masarykově myšlení najít dva typy filosofie, teoretickou (ve sporu mýtus a věda) a praktickou (náboženskou).¹⁶⁴

¹⁶⁰ GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Spory v české filosofii mezi dvěma světovými válkami: výběr textů*, s. 84.

¹⁶¹ HERMANN, Tomáš. Proměny sporu o svobodu české filosofie. In: KOHÁK, Erazim a TRNKA, Jakub (eds.). *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012, s. 63.

¹⁶² Tamtéž, s. 62-63.

¹⁶³ SKALICKÝ, Karel. První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu, s. 42.

¹⁶⁴ ZOUHAR, Jan, PAVLINCOVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Demokracie je diskuse--: česká filosofie 1918-1938*, s. 63.

Celkově vzato pak, podle Karla Skalického, hlavní význam této „protipozitivistická“ filosofie čněl v překlenutí pozitivismu, jak jej podávala tzv. „levice“. Toto úsilí však jako úspěšné neshledávali teologové; nezáleželo na tom, zda to byli katolíci nebo protestanti. Vzhledem k tomu, že Masaryk od katolického učení upustil, nebyli z něj katoličtí vzdělanci příliš nadšení a Masarykovská „pravice“ byla zejména protestantská. Samotné protestanty lákalo Masarykovo učení, neboť zde mohli najít důraz na českou reformaci a její osobnosti: Jana Husa, Petra Chelčického, Jana Amose Komenského. Dalším faktorem může být to, že po odchodu z katolické církve přešel Masaryk k nim. Tito zastánci však nedbali na jeho pojetí christologického učení, které nemůžeme spojit s křesťanským konceptem. Toho si všiml například Hromádka, který se Masarykem a jeho myšlenkami hodně zabýval, a který neschvaloval jeho koncept nezjeveného náboženství a jeho názor, že by se náboženství mělo stavět na ověřitelných základech.¹⁶⁵

4.3 Emanuel Rádl

Postava Emanuela Rádla a jeho názory jsou pro ostatní myslitele rozporuplné. Na jednu stranu s ním odpůrci pozitivismu sympatizovali v jeho předválečném pozitivismu i v jeho protipozitivistických stanoviscích. Na druhou stranu se však nemohli vyrovnat s tím, že zavrhoval Marešův spekulativní idealismus a jeho verzi vitalismu, a současně s jeho masarykovským aktivismem.¹⁶⁶

Podle Rádlova názoru zde šlo především o to, že takoví myslitelé, jako například Vladimír Hoppe, Karel Vorovka, nebo celkově zaměření Ruchu filosofického, se spíše pokoušela pokračovat ve filosofii Durđíkovy doby bez ohledu na to, co jí následovalo.¹⁶⁷

Po Masarykově vzoru Rádl vyzdvihoval filosofii jako ucelený světový a životní názor a také ukázal na její řídicí úkol v současném životě; celkově mu filosofie podávala zejména řešení současných potíží. Současně však Rádl ukazoval na hodnotu lidské

¹⁶⁵ ZOUHAR, Jan, PAVLINCOVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Demokracie je diskuse--: česká filosofie 1918-1938*, s. 22.

¹⁶⁶ HERMANN, Tomáš. *Proměny sporu o svobodu české filosofie*, s. 64.

¹⁶⁷ RÁDL, E. *O naší nynější filosofii*, s. 13.

bytosti jak ve filosofii, tak ve filosofii a také v životě. Rádlovým záměrem bylo překlenout pozitivismus; tomu však rozuměl jednostranně jako přírodovědeckému.¹⁶⁸

Co se pak týče pozitivismu, podle Rádlova názoru se filosofové jeho doby nikde nevěnovali jeho faktické analýze tohoto směru. Kdyby tomu někdo učinil, projevalo by se například, jak jsou si myšlenky F. Krejčího, F. Drtiny a F. Čády blízké, nebo že Masarykovy postoje jsou v určitém smyslu pozitivistické. Sám Rádl pak pozitivismus definoval jako směr „*věřící v mechanicky nutný běh věcí, upřílišně racionalistický (dedukuje zákony skutečnosti, místo aby je poznával ve skutečnosti), nechápající osobní odpovědnosti a tedy nechápající křesťanství, za překonaný. Naproti tomu uznávám přednosti pozitivistické: pozitivistickou víru tento svět (proti středověké víře v nebesa), víru v moc rozumu nad životem, a víru ve filosofii, uplatňovanou v praktickém životě.*“¹⁶⁹

Protipozitivistickým způsobem byla napsána jeho práce *Dnešní stav filosofie a psychologie* (ve které Josef Král viděl jeho neúplné znalosti, zejména co se týče konkrétních filosofických oborů).¹⁷⁰ Ve svých dalších spisech se pak Rádl věnoval náboženství; příkladem je jeho práce *Křesťanství po válce ve světě i u nás* anebo *Naše náboženské ideály před válkou a po válce*; Rádl zde shledával odvrácení pozornosti od ateismu a oživení náboženské víry, především co se týče mravnosti. Roku 1927 dokonce založil společně s Josefem Luklem Hromádkou časopis s názvem *Křesťanská revue*.¹⁷¹ Prostřednictvím Hromádky, protestanta, pak Rádl dospěl k „protestantskému supraracionalismu“; podroboval vědu filosofii a tu pak teologii a zjevení, a tudíž se tak stavěl proti Masarykovým stanoviskům. V souladu s tím pak akceptoval i absolutní pravdy v etice a náboženství.¹⁷²

Masarykovo jméno je však spojeno i s Rádlovou sociologií. Rádl zde přišel s takzvanou „bilanční sociologií“, která stanovuje jednání určitý program; k této myšlence se dostal od příkrého dualismu. Mezi následovníky této Rádlovy koncepce (kterou nesprávně označují za Masarykovu) patří například V. K. Škrach.¹⁷³

¹⁶⁸ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 55-56.

¹⁶⁹ RÁDL, Emanuel. *O naší nynější filosofii*, s. 19.

¹⁷⁰ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*, s. 230.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 143.

¹⁷² Tamtéž, s. 56.

¹⁷³ Tamtéž, s. 206.

Závěr

Českou filosofii na konci devatenáctého v první polovině dvacátého století můžeme rozdělit na dva převládající směry, pozitivismus a idealismus. František Krejčí, představitel vrcholného období českého pozitivismus, tyto dva „termíny“ charakterizoval podle jejich přístupu k transcendentnu, které chápe jako jakousi podstatu světa.

Pro pozitivismus je charakteristické to, že základem je naše smyslové poznání; to znamená, že transcendentno nám tedy není přístupné a nemůžeme ho poznat. Jeho poznání však není nutné, vystačíme si s vědou. Proti pozitivismu se stavěl idealismus s tvrzením, že transcendentno poznat můžeme, nikoli s pomocí rozumu, ale jiných, mimorozumových možností - a toto poznání je nutné pro vytvoření celkového světového názoru. A oba tyto směry můžeme najít i ve spojení s Masarykem.

Hlavním cílem této práce bylo ukázat, že i přes Masarykovo odmítání pozitivismu můžeme vidět, že byl český pozitivismus tímto filosofem ovlivněn. Masaryk se o pozitivismus a o jeho hlavní představitele, Augusta Comta a Johna Stuarta Milla, hodně zajímal, a to už při svých studiích na univerzitě. Je tudíž zřejmé, že byl tímto směrem ovlivněn, a podle názorů některých myslitelů z něj učinil základ své filosofie. A přesto on sám s tímto tvrzením nesouhlasil.

Jde o to, že Masarykovo úsilí o vědeckost, snaha o fakta, která můžeme ověřit, je typickým znakem pro pozitivismus. Masaryk měl ale k tomuto směru jisté výhrady: pro samý důraz na fakta se zde opomíjí samotný člověk, lidská osobnost se svědomím, mravní odpovědností a chováním. Morálka pro něj však znamenala nejen základ filosofie, ale především něco, na čem má být postavena víra, víra v Boha; svým způsobem jde spíše o nábožensko-etické pojetí, než o čistou morálku. Tato náboženská víra však nemá stát proti vědě, má se na ní zakládat; to znamená, že má jít o přesvědčení, nikoli o slepou víru.

Na jednu stranu zde tedy máme snahu o vědeckost, na druhou náboženskou víru. Obě tyto věci spolu u Masarykova filosofického pojetí úzce souvisí; v tomto ohledu už tudíž můžeme mluvit o jeho stanovisku jako o sloučení pozitivismu a teismu.

Masaryk a jeho filosofie byla tématem mnoha prací a diskuzí tehdejší doby. Někteří filosofové se tedy soustředili na vědeckost jeho filosofie, a to, že on sám pozitivismus odmítal, na situaci nic neměnilo. Jiní se zase zajímali o jeho koncept náboženství.

Masaryk filosofii své doby jistě ovlivnil; už tím, že vůbec mluvil o anglickém a francouzském pozitivismu a jejich hlavních představitelích. Svým způsobem se všichni myslitelé k pozitivismu a k Masarykově filosofii nějak vyjádřili, tj. buď ho zastávali, nebo ho zavrhovali, snažili se Masarykovo pojetí pozitivismu překlenout. A i když se někteří zajímali pouze o určité Masarykovo hledisko, byly tyto dvě oblasti propojené, jedno bez druhého nemůže být, nemůže se osamostatnit. Nemůže mluvit „pouze o Masarykově vědeckosti“, neboť vědecké zákony potřebují určitého jedince, který udělá první krok. Tento jedinec má svědomí, určité morální hodnoty, podle kterých toto chování řídí. A naopak nemůžeme mluvit „pouze o pojetí náboženství u Masaryka; člověk nemůže jenom slepě věřit čemukoli. Takováto realita by přece nemohla fungovat. Člověk potřebuje důkaz, aby mohl v životě skutečně fungovat.

Vždyť už Jiřina Popelová ve své knize *Studie o současné české filosofii* uvedla, že Masaryk stojí na pomezí mezi idealismem a pozitivismem, nehledě na fakt, že v tomto ohledu uvedla i další jména, která nemůžeme jasně zařadit ani k jednomu směru, včetně samotného Františka Krejčího.

Seznam použité literatury a pramenů

CETL, J. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981.

ČÁDA, František, ŠERACKÝ, František (eds). *Čádova etika individuální*. Praha: Dědictví Komenského, 1920.

ČAPEK, Karel, MASARYK, Tomáš Garrigue a OPELÍK, Jiří (eds). *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3.

DAVID, Zdeněk V. Masaryk a rakouská filosofická tradice: Bolzano a Brentano. *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR. 2008, ročník 56, č. 3, s. 345 – 361. ISSN 0015-1831.

DRTINA, František. *Úvod do filosofie: základní úvahy : myšlenkový vývoj evropského lidstva*. Praha: J. Laichter, 1914.

FAJFR, František. *Masaryk a Comte*. Kdyně: Okresní sbor osvětový, 1925.

FAJFR, František. *Pozitivismus a náboženství: přednáška konaná dne 15.ledna 1924*. Praha: Kočí, 1924.

GABRIEL, Jiří. *Filozofie Josefa Tvrdeho: k dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1982.

GABRIEL, Jiří, NOVÝ, Lubomír a ZOUHAR, Jan (eds.). *Česká filozofie ve 20. století*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. ISBN 80-210-1222-6.

GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Česká filozofie mezi dvěma světovými válkami: náčrt*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2737-1.

GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Spory v české filosofii mezi dvěma světovými válkami: výběr textů*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3124-7.

HAVELKOVÁ, Hana. Pro partnerství muže a ženy. In: BRABEC, Jiří, LAKOSILOVÁ, Jarmila a HURTOVÁ, Milena (eds.). *Cesta a odkaz T.G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-620-6.

HERMANN, Tomáš. Proměny sporu o svobodu české filosofie. In: KOHÁK, Erazim a TRNKA, Jakub (eds.). *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9.

- KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha: Melantrich, 1937.
- KRÁL, Josef. *František Krejčí*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1935.
- KRÁL, Josef. *Masaryk, filosof humanity a demokracie*. Praha: Orbis, 1947.
- KREJČÍ, František. *Filosofie posledních let před válkou*. Praha: J. Laichter, 1918.
- KREJČÍ, František. *O filosofii přítomnosti*. Praha: Laichter, 1904. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.
- KREJČÍ, František. *O Masarykovi*. Kdyně: Okresní osvětový sbor, 1927.
- KREJČÍ, František. *Svoboda vůle a mravnost*. Praha: J. Laichter, 1907.
- KREJČÍ, František. *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*. Praha: Jan Laichter, 1922.
- MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. 1. vyd. Praha: Primus, 2002. ISBN 80-86207-42-0.
- MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: [studie s ukázkami z Masarykových spisů]*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: Problém malého národa; Demokratism v politice*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-036-3.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, GABRIEL, Jiří, PAVLINCOVÁ, Helena a ZOUHAR, Jan. *Moderní člověk a náboženství*. 2. vyd. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2000. ISBN 80-902659-4-4.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, POLÁK, Stanislav a BRABEC, Jiří. *Přednášky a studie z let 1882-1884: (Hume - Pascal - Buckle - O studiu děl básnických)*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1998. ISBN 80-86142-04-3.
- NOVÝ, Lubomír. *Filosof T.G. Masaryk: problémové skici*. Brno: Doplněk, 1994. ISBN 80-85765-35-7.
- OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T.G. Masaryk: 1882-1893 : (příspěvek k životopisu)*. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-044-4.
- PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Tři studie o Masarykovi*. Praha: Mladá fronta, 1991. ISBN 80-204-0142-3.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava. *František Drtina: 1861-1925*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1991. ISBN 8021100753

- PETRUSEK, Miloslav. *Dějiny sociologie*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3234-3.
- POLÁK, Stanislav. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. ISBN 80-7057-022-9.
- POPELOVÁ, Jiřina. *Filosof František Krejčí*. Praha: Národní práce, 1942.
- POPELOVÁ, Jiřina. *Studie o současné české filosofii*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946.
- RÁDL, Emanuel. *O naší nynější filosofii*. Praha: Stanislav Minařík, 1922.
- RÁDL, Emanuel. *Tomáš Garrigue Masaryk: vyprávěno chlapcům*. 2. opr. vyd. Praha: Vydavatelské oddělení YMCA, 1930.
- RÁDL, Emanuel. *Úvahy vědecké a filosofické*. Praha: Grosman a Svoboda, 1914.
- SKALICKÝ, Karel. První stoupenci a odpůrci Masarykova realismu. In: KOHÁK, Erazim a Jakub TRNKA, ed. *Hledání české filosofie: soubor studií*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-388-9.
- TVRDÝ, Josef. *Názory o hrdinství v životě společenském*. Praha: Václav Petr, 1940.
- VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan, 2009. ISBN 978-80-86493-24-4.
- ZOUHAR, Jan. Filozofie, metafyzika a pozitivní vědění. In: BRABEC, Jiří, LAKOSILOVÁ, Jarmila a HURTOVÁ, Milena (eds.). *Cesta a odkaz T.G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-620-6.
- ZOUHAR, Jan, PAVLINCŮVÁ, Helena a GABRIEL, Jiří. *Demokracie je diskuse--: česká filosofie 1918-1938*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. ISBN 80-7182-190-X.

Resumé

Positivism undoubtedly was one of the most important philosophical theory of the 19. and early 20. Century in Europe, and its form was given in the Czech lands too; except positivism there was still a idealism. And both these philosophical theories can be found in connection with Masaryk; it is meant the tendency to scientism and his emphasis on religious faith.

The main aim of this bachelor thesis was to present, that Czech positivism was influenced by Masaryk - despite his rejection of this philosophical theory. First, I have therefore pursued to Masaryk's philosophy and development of Czech positivism. Then I dealt with Masaryk's relation to positivism and the opposite relation, positivism perception of Masaryk; in this last part I tried to indicate Masaryk's influence on leading personalities of this theory.